

Sylvia nisoria

Höksångare

Fåglar

NE

NA

LC

DD

NT

VU

EN

CR

RE

Sårbar (VU)
D1

Klass: Aves (fåglar), **Ordning:** Passeriformes (tättingar), **Familj:** Sylviidae (sylvior), **Släkte:** *Sylvia* (sylviasångare), **Art:** *Sylvia nisoria* - höksångare (Bechstein, 1795) **Synonymer:** *Motacilla nisoria* Bechstein, 1795

Kännetecken

Höksångaren är en relativt stor och kraftigt byggd sångare med en kroppslängd på upp till 17 cm. De gamla fåglarna är karaktäristiskt tecknade. Ovansidan är ljus grå med tydliga vita bräm på vingtäckare, tertialer, rygg och övergump. Den ljusa undersidan är tvärstrimmig i grått och den långa, gråa stjärten har tydlig ljus spets. På nära håll kan man se den gamle hannens klargula öga som förstärker det hökliknande utseendet. De gamla honorna är blekare färgade med gult-brungult öga. De blekt sandfärgade ungfåglarna är mera svåridentifierade då de helt saknar de gamla fåglarnas tvärbandade undersida. De påminner mycket om en trädgårdssångare, men kan alltid kännas igen på rik förekomst av ljusare grå bräm på vingar och övergump liksom mörkfjällig undergump. Höksångaren är mycket tillbakadragen under häckningstiden och avslöjar sig i regel endast genom sitt karaktäristiska smattrande lockläte. Sången påminner främst om trädgårdssångaren, men har liksom törnsångaren ett tydligt återkommande tema som upprepas regelbundet.

Utbredning och status

De svenska förekomsterna av höksångare är mycket tydligt kustbundna. Huvuddelen av det svenska beståndet finns på Öland där arten har noterats över i stort sett hela ön. Ett mindre bestånd finns på Gotland där arten lokalt är tämligen vanlig. Enstaka häckningar rapporteras regelbundet från Bohuslän, östra Skåne (färre än 10 par), Blekinge och i skärgårdsområdena från Östergötland till södra Roslagen. Mer tillfälligt finns rapporter om häckningar längre norrut till Eggegrund i södra Gästrikland. Förmodligen häckade höksångaren i Närke 1979–84 och på Holmön utanför Umeå 1981. Artens diskreta vanor, i kombination med att den lokalt kan förekomma i höga tätheter, gör den svårinventerad. Det svenska beståndet är mycket litet och en beräkning från 2008 gav som resultat cirka 350 par (240–460). Mer noggranna inventeringar från Ottenbyområdet (söder om Karl X:s mur) somrarna 1999 och 2000 visade att det i detta område fanns 21–29 häckande par. De häckande paren var koncentrerade till fyra mindre områden, med lokalt mycket höga tätheter. Jämfört med en inventering av samma område 1971–1975, så har inga större förändringar skett vad gäller antalet häckande par, men en omfördelning av paren inom Ottenbyområdet kunde märkas. Från andra områden på Öland, t.ex. vid Beijershamn, rapporteras däremot en kraftig nedgång. Antalet ringmärkta ungfåglar av höksångare vid Ottenby fågelstation under perioden juli–september har varierat betydligt under perioden 1974–2004. Materialet visar dock inte på någon tydlig trend. Arten fångades i relativt sett något större antal under senare delen av 1970-talet och början av 1980-talet. Under senare delen av 1980-talet och början av 1990-talet var fångsterna däremot mycket små. Sedan mitten av 1990-talet har fångsterna ökat något så att de under början av 2000-talet hade närmast sig siffrorna från 1970-talet. Variationen i ringmärknings-siffrorna speglar förmodligen utvecklingen av det svenska beståndet, men en viss försiktighet i tolkningen är nödvändig då rekryteringsområdet för de höksångare som fångas vid Ottenby ej är känt. Det svenska beståndet utanför Öland och Gotland har gått upp och ned under olika perioder på 1900-talet. Efter en förmodad beståndstopp kring skiftet mellan 1800- och 1900-talet minskade arten kraftigt på svenska fastlandet fram till 1970-talet. Under den senare delen av 1950-talet etablerade sig höksångaren i Stockholms skärgård och under 1960-talet konstaterades flera häckningar i kust- och skärgårdsområdena från Östergötland till Uppland. Arten återkom som häckfågel till Skåne 1980 efter att ha saknats under två decennier. Höksångaren är tropikflyttare. Hannarna anländer till Sverige under mitten av maj, honorna något senare, och huvuddelen av beståndet lämnar landet redan i augusti. Enstaka ungfåglar kan ses ända in i slutet av oktober, men dessa har med stor sannolikhet ett östligt ursprung. Flyttriktningen är sydlig-sydostlig och vintertid observeras arten inom ett begränsat område från Sudan till Tanzania i Östafrika. Höksångaren har en vidsträckt utbredning i centrala och östra Europa samt i Centralasien österut till Kazakstan och Altai. Det finns starka och stabila bestånd i Estland, Lettland, Litauen och Polen (tillsammans 33 000–81 000 par). Däremot försvann arten som häckfågel från Danmark år 1998, efter att ha haft ett bestånd som uppgick till 10–30 par på 1970-talet.

Höksångaren är en utpräglad igenväxningsart, eller successionsart om man föredrar det uttrycket. Den förekommer främst i täta, igenväxande buskmarker. Idealmiljön har tre buskskikt; ett lågt skikt med meterhöga, taggiga eller torniga buskar för bobygget, ett 2–4 m högt skikt som i regel utgörs av enbuskar, hagtorn och uppväxande lövträd samt ett skikt med 5–10 m höga överståndare som utnyttjas som sångplatser och under födosöket. Två huvudtyper av häckningsmiljöer kan urskiljas: dels långt utsträckta, flerskiktade bryn mellan skog och öppen betesmark och dels tätt buskbevuxna alvarmarker med små dungar av björk, ask, rönn eller oxel. Förekomst av överståndare i form av högre träd är mycket viktig, både som upphöjda sångplatser och under födosöket. I alvarmiljö kan man t.o.m. finna små ansamlingar av revir i anslutning till små lövträdsdungar. Arten verkar föredra områden med ett artrikt och varierat buskskikt, ofta med inslag av en, tok, måbär, slån, hagtorn, nypon och björnbär. Boet byggs på låg höjd (medel 0,6 m; intervall 0,3–2,0 m) i täta buskar. Bona kan ligga anmärkningsvärt tätt, i optimala miljöer mindre än 50 m från varandra. Höksångaren lägger en kull om 4–5 ägg (kullstorlek 3–7). Äggen ruvas 12–13 dygn. Ungarna stannar i boet ytterligare 10–12 dygn innan de blir flygga. Födan består av olika insekter – allt i storlek från bladlöss till bladbaggar och stora vivlar – som i stor utsträckning plockas upp i träd och högre buskar. Under botiden äter ungarna främst fjärilslarver (huvudsakligen av nattflyn Noctuidae och mätare Geometridae). Under matningen kan de gamla fåglarna flyga flera hundra meter till bra födosöksplatser. Tyska undersökningar antyder att höksångaren ofta – kanske rent utav företrädesvis – väljer att häcka i direkt anslutning till områden med häckande törnskata. (Samma sak finns beskrivet för mästर्सångare och rödhuvad törnskata.) Det finns naturligtvis en koppling genom arternas likartade biotopval, men det finns också observationer som tyder på att höksångaren aktivt söker sig till törnskaterevir och därigenom ökar sin häckningsframgång genom att dra nytta av törnskatans aggressiva revirförsvar. Höksångaren uppträder liksom törnskatan oftast i marker där det finns ett visst betetryck.

Hot

Som alla arter knutna till kortlivade successionsstadier är höksångaren känslig för såväl allt för kraftig igenväxning som allt för kraftig röjning. Det mest allvarliga hotet är överföringen av gamla, igenväxande naturbetesmarker till skog i kustområdena samt på Öland och Gotland. Ett annat hot är okänslig röjning av buskmarker. Det senare hotet har vuxit allt starkare i takt med att Jordbruksverkets tolkning av EU:s miljöstöd blivit ett av de viktigaste medlen för att bibehålla hävden på gamla fodermarker. Den mycket ensidiga syn på naturvärden i naturliga fodermarker som Jordbruksverket företräder, är helt inriktad på produktion i form av en tät och enhetligt hävdad grässvål. Röjningskraven i stöden är allt för omfattande för att arter som höksångare skall trivas. Förändringarna i utbredning och förekomst i skärgårdsområdena följer av allt att döma landskapets utveckling, och då inte minst betet och kreaturshållningen. Hårt utnyttjande under 1900-talets tidiga del bidrog till att göra orren till en karaktärsart i många skärgårdsområden. När hävden minskade utvecklades frodiga buskmarker, och törnskata och höksångare kunde expandera. Efterhand som buskmarkerna förtätades har skogen tagit över och helt andra arter vandrat in.

Åtgärder

Höksångaren är knuten till det som i många fall måste betraktas som igenväxningsmarker med täta förekomster av buskar och enstaka träd. Ur botanisk synvinkel, och ofta även ur allmän skötselsynpunkt, är detta marker som behöver röjas. Bibehållen förekomst av höksångare står därför i skarp konflikt med det allmänna naturvårdsmålet om ett öppnare och mera välhävdad kulturlandskap. Det är därför nödvändigt att skötseln av naturreservat på Öland och Gotland samt i Östersjöns skärgårdsområden måste styras så att man i vissa delområden kan behålla ett lämpligt träd- och buskskikt. Det är helt nödvändigt att man bibehåller en lagom nivå av igenväxning. Vid röjningsarbeten i alvarområden med förekomst av höksångare måste man ta särskilt hänsyn till arten vid planeringen och vid valet av vilka träd och buskar som ska sparas och också hur de sparade buskmiljöerna ska fördelas i landskapet. Likaväl som för kraftig röjning kan missgynna höksångaren så missgynnas den när ett område tillåts växa igen för mycket. Omfattande landskapsekologisk planering kan därför vara nödvändig för att man ska kunna bibehålla lämpliga miljöer i större områden under en längre tid. Jordbrukets miljöstöd måste utformas så att det finns möjlighet att ta hänsyn även till faunistiska värden vid utformandet av skötsel- och åtgärdsplaner.

Övrigt

Utländska namn – NO: Hauksanger, DK: Høgesanger, FI: Kirjokerttu, GB: Barred warbler. Arten är förtecknad i bilaga 1 i EU:s fågeldirektiv (Rådets direktiv 79/409/EEG) och ingår i Natura 2000. Den är även förtecknad i Bernkonventionen bilaga II (strikt skyddade djurarter) samt Bonnkonventionen bilaga II (flyttande arter). Höksångaren är fredad enligt jaktförordningen (1987:905).

Naturvård

Konventioner: Fågeldirektivet, Bernkonventionens bilaga II, Bonnkonventionens bilaga II, Typisk art i 5130 Enbuskmarker (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON))

Fridlysning: Fridlyst enl. 4 § Artskyddsförordningen. Räknas även som vilt, vilket betyder att den är fredad men kan vara jaktbar enligt jaktförordningen eller jaktlagen.

Litteratur

- Aulén, G. 1976. Förekomsten av höksångare *Sylvia nisoria* vid Ottenby 1971–1975. *Calidris* 5: 113–124.
- BirdLife International 2004. *Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK: BirdLife International. (BirdLife Conservation Series No. 12).
- Cristie, D.A. 1975. Studies of less familiar birds 176 – Barred warbler. *British Birds* 68: 108–114.
- Durango, S. 1944. Några ord om den hökfärgade sångaren som häckfågel på Gotland. *Faunistisk Revy* 6: 15–19.
- Frolich, T. 2007. The Barred Warbler *Sylvia nisoria*, a previously numerous breeding bird on the island of Amager, and the Red-backed Shrike *Lanius collurio*. *Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift* 101(2): 39–50.
- Golawski, A. 2007. Does the red-backed shrike (*Lanius collurio* L.) benefit from nesting in association with the barred warbler (*Sylvia nisoria* Bechst.)? *Polish Journal of Ecology* 55(3): 601–604.
- Hedenström, A. & Åkesson, S. 1991. Häckningsdata för höksångare *Sylvia nisoria* vid Ottenby. *Ornis Svecica* 1: 57–58.
- Johannesson, H. 1977. Höksångarens *Sylvia nisoria* höststräck på Skandinaviska halvön. *Vår Fågelvärld* 36: 238–242.
- Neuschulz, F. 1981. Biology of a population of Barred warblers *Sylvia nisoria* in north Germany. *Journal für Ornithologie* 122: 231–258.
- Neuschulz, F. 1988. Lebensraum, Bestandsdichte und Synökologie von Sperbergrasmücke (*Sylvia nisoria*) und Neuntöter (*Lanius collurio*) im Landkreis Lüchow Dannenberg. *Jb. Naturw. Verein. Fstm. Lüneburg* 38: 121–130.
- Neuschulz, F. 1988. Zur Synökologie von Sperbergrasmücke und Neuntöter. Ergebnisse einer populationsbiologischen Studie. *Lüchow-Dannemberger Onr. Jber.* 11: 1–234.
- Pettersson, H. 1976. Höksångare *Sylvia nisoria* vid Ölands NV udde och vid Beijershamn. *Calidris* 5: 125–130.
- Pettersson, J. 1995. Vad händer med höksångarens antal vid Ottenby? *Calidris* 24: 53.
- Schubert, W. 1978. Zur Brutverbreitung und Brutbiologie der Sperbergrasmücke (*Sylvia nisoria*) im Vinschgau, Südtirol. *Egretta* 21: 125–130.
- Staav, R. 1972. Höksångaren i Stockholms skärgård, invandringshistoria och utbredning. *Fauna och Flora* 67: 254–260.
- Svensson, H.-G. 1997. Höksångaren i östra Småland. *Fåglar i östra Småland* 9: 80–84.
- Tranesjö, J. & Messer, C. 1996. Höksångaren i Östergötland. *Vingspejeln* 15: 77–82.
- Waldenström, A. 1995. Höksångaren på Öland. *Calidris* 24: 47–50.
- Waldenström, J., Rhönnsstad, P. & Hasselquist, D. 2004. Habitat preferences and population trends in the Barred Warbler *Sylvia nisoria* in the Ottenby area, southeast Sweden. *Ornis Svecica* 14: 107–116.

Författare

Mikael Svensson & Jonas Waldenström 2001. Rev. Mikael Svensson & Jonas Waldenström 2005. © ArtDatabanken, SLU 2010.